

บทที่ 5
สรุปและ เสนอแนะ

บทนี้เป็นการเสนอผลสรุปสภาพและแนวโน้มของปัญหา ปัจจัยที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้าน และข้อเสนอแนะทั้งในแง่การปรับปรุงตัวชี้วัดระดับการพัฒนา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

5.1 สรุปสภาพปัญหาและแนวโน้ม

ตารางที่ 5.1 เสนอสรุปสภาพปัญหาทั้ง 5 กลุ่มปัญหาที่พบจากการสำรวจภาคสนาม

ตารางที่ 5.1 แสดงสภาพปัญหาจำแนกตามประเภทหมู่บ้าน

กลุ่มปัญหา	หมู่บ้านก้าวหน้า	หมู่บ้านล้าหลัง
โครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม	สภาพผิวการจราจรส่วนใหญ่อยู่ในสภาพพอใช้ มีหมู่บ้านที่มีรถบัสหรือรถสองแถววิ่งมากกว่า 2 คันต่อวันเป็นจำนวนมาก	สภาพผิวการจราจรส่วนใหญ่อยู่ในสภาพเลว ถึงพอใช้ มีหมู่บ้านที่มีรถบัสหรือรถ 2 แถววิ่งมากกว่า 2 คันต่อวันมีเป็นจำนวนน้อย

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

กลุ่มปัญหา	หมู่บ้านก้าวหน้า	หมู่บ้านล้าหลัง
สิทธิ์ในที่ดิน	เกินครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน ในกลุ่มที่มีครัวเรือนไร่ที่ทา กิน	เกินครึ่งหนึ่งของ หมู่บ้าน ในกลุ่ม มี ครัวเรือนไร่ที่ทากิน
อัตราค่าจ้าง (เฉพาะค่าจ้าง แรงงานผู้ชาย)	ส่วนใหญ่มีจำนวนครัว เรือนไร่ที่ทากินน้อยกว่า 20 ครัวเรือนต่อหมู่บ้าน ส่วนใหญ่มีอัตราค่าจ้าง สูงกว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ของจังหวัด	ส่วนใหญ่มีจำนวนครัว เรือนไร่ที่ทากินน้อยกว่า 20 ครัวเรือนต่อหมู่บ้าน เฉพาะค่าจ้างนอกภาค เกษตรที่มีอัตราค่าจ้างสูง กว่าอัตราค่าจ้างขั้นต่ำ ของจังหวัด
สินเชื่อเพื่อการ เกษตร	ส่วนใหญ่ใช้แหล่งสินเชื่อ จาก ธกส. และ/หรือ สหกรณ์	ส่วนใหญ่ใช้แหล่งสิน เชื่อจาก ธกส. และ/ หรือ พ่อค้า เพื่อนบ้าน
ผลผลิต		
การผลิตพืช	มีการผลิตหลากหลายกว่า มีปัญหาขาดแคลนน้ำ และ โรคพืช	มีการผลิตน้อยชนิด ปัญหาหลักคือโรคพืช และขาดแคลนน้ำ ตาม ลำดับ
การเลี้ยงสัตว์	มีปัญหาโรคระบาด ทางการผลิตเพื่อใช้ใน ครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่	มีปัญหาโรคระบาด ทางการผลิตเพื่อใช้ใน ครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่
การผลิตสัตว์น้ำ	ทุนไม่เพียงพอ	เครื่องมือไม่เหมาะ สม ปริมาณสัตว์น้ำลดลง

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

กลุ่มปัญหา	หมู่บ้านก้าวหน้า	หมู่บ้านล้าหลัง
การเกษตรकुแล้ง การอพยพทางานทา	ชาคน้ำ โรคพืช ส่วนใหญ่มีการอพยพ งานทานอกคาบล	ชาคน้ำ โรคพืช ส่วนใหญ่มีการอพยพ
แหล่งน้ำ น้ำกินน้ำใช้	ส่วนใหญ่มีการอพยพใน จำนวนน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของ จำนวนครัวเรือนในหมู่บ้าน	ส่วนใหญ่มีการอพยพ น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของ จำนวนครัวเรือนใน หมู่บ้าน
น้ำเพื่อการเกษตร	ปัญหาการขาดแคลนมี เป็นส่วนน้อย	มีปัญหาการขาดแคลน น้ำกินน้ำใช้ในकुแล้ง เป็น ส่วนใหญ่
สาธารณสุข	พื้นที่ช่วง แหล่งน้ำ ธรรมชาติมีน้อย	พื้นที่ช่วง น้ำคลอง แห้งในकुแล้ง
การรักษาพยาบาล	เจ็บป่วยเล็กน้อยส่วน ใหญ่นิยมใช้บริการที่สถานี อนามัย	นิยมไปซื้อยากินเอง หรือไปสถานีอนามัยพอ ๆ กัน
ความรู้ในการใช้ยา	ยังนิยมซื้อยาแก้ปวดกิน เอง เป็นอันดับหนึ่ง	ยังนิยมซื้อยาแก้ปวดกิน เอง เป็นอันดับหนึ่ง
การวางแผนครอบครัว	คู่สมรสวัยเจริญพันธุ์ ส่วนใหญ่ใช้บริการ นิยมกินยาคุมเป็นอันดับ หนึ่ง	คู่สมรสวัยเจริญพันธุ์ ส่วนใหญ่ใช้บริการ นิยมกินยาคุมเป็นอันดับ หนึ่ง
การฉีดวัคซีนในเด็ก	หมู่บ้านส่วนใหญ่มีการฉีด วัคซีนให้เด็กครบ	มีเพียงหนึ่งในสามของ หมู่บ้านกลุ่มนี้ที่มีการฉีดวั คซีนในเด็กให้ครบ

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

กลุ่มปัญหา	หมู่บ้านก้าวหน้า	หมู่บ้านล้าหลัง
ความรู้ ระดับการศึกษา	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาใน ระดับสูงกว่า ป.6 มีจำนวน มากกว่า	ผู้ที่สำเร็จการศึกษาใน ระดับสูงกว่า ป.6 มี จำนวนน้อย
การให้ความรู้ของ รัฐ	มีโครงการฝึกอบรมด้าน ความรู้เป็นจำนวนมากกว่า โดยเฉพาะกลุ่มสตรี	มีโครงการฝึกอบรม ด้านความรู้เป็นจำนวน น้อย
สถานที่ให้ความรู้	มีโรงเรียนระดับประถม ศึกษาเป็นจำนวนมากกว่า มีที่อ่านหนังสือพิมพ์มาก กว่า	มีโรงเรียนระดับประ ถมศึกษาเป็นจำนวนน้อย มีที่อ่านหนังสือพิมพ์ เป็นจำนวนน้อย

5.2 ปัจจัยอธิบายการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน

การเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านที่นำมาศึกษาจำนวน 30 หมู่บ้าน ในโครงการนี้ ได้แยกกลุ่มหมู่บ้านออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหมู่บ้านก้าวหน้า และกลุ่มหมู่บ้านล้าหลัง แต่ทว่าเมื่อนำเอารายชื่อหมู่บ้านชนบทยากจนหนาแน่นมาตรวจสอบ ก็พบว่า มี 8 หมู่บ้านที่ตกเป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 27 ของตัวอย่าง การอธิบายการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มหมู่บ้านชนบทยากจนหนาแน่นเหล่านี้จะเสนอไว้เป็นภาคผนวก ในส่วนนี้จะเสนอปัจจัยอธิบายการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านตัวอย่างทั้งหมด โดยแยกเสนอเป็น ปัจจัยอันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาชนบท และปัจจัยโดยอ้อมที่มีได้เกิดจากแผนงานของรัฐ

5.2.1 บั๊จจั๊ยอันเนือ่งมาจากโครงการพัฒนาชนบท

โดยที่โครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐบาลที่ดำเนินการในหมู่บ้านต่าง ๆ นั้น มีจุดมุ่งหมายหลายระดับ กล่าวคือประการแรก เป็นโครงการที่มุ่งอำนวยความสะดวกและเพิ่มศักยภาพการผลิต เช่น โครงการเกี่ยวกับการคมนาคม โครงการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร เป็นต้น ประการที่สอง เป็นโครงการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มศักยภาพของประชากรในการผลิต โครงการเหล่านี้ ได้แก่ โครงการฝึกอบรมด้านการเกษตรและอาชีพอื่น ๆ โครงการสาธารณสุข และโครงการเกี่ยวกับความรู้ต่าง ๆ และประการสุดท้าย เป็นโครงการที่ต้องการสร้างองค์กรของชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อที่จะให้องค์กรเหล่านี้เป็นคัวนำในการพัฒนาของหมู่บ้าน เช่น การสร้างกลุ่มออมทรัพย์การออมกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้ใช้น้ำ ดังนั้นผลของโครงการเหล่านี้ ที่ส่งผลต่อระดับการพัฒนา จึงมีความแตกต่างทั้งระดับของผลกระทบ และความกว้างขวางของผลกระทบนั้น ๆ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่สำรวจจาก 30 หมู่บ้านพอสรุปถึงผลของโครงการ หรือกลุ่มโครงการที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงตัวชี้วัดระดับการพัฒนาของหมู่บ้านได้ดังนี้

(1) กลุ่มโครงการด้านการคมนาคม โครงการในกลุ่มนี้มีทั้งการสร้างถนน สพาน ปรับปรุง ซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่แล้วให้มีความแข็งแรง ทนทานและใช้ประโยชน์ได้นาน ผลการสำรวจชี้ว่าในหมู่บ้านล้าหลังมีเส้นทางจราจร ซึ่งทำให้การสัญจรในฤดูฝนไม่สะดวกนักเท่านั้น ดังนั้น ในภาพรวมแล้วโครงการสาธารณูปโภคด้านนี้ ย่อมช่วยในการขนส่งผลผลิตสู่ตลาดมีความสะดวก พร้อมกับช่วยขนส่งปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้านก็ไม่มี ความยากลำบากเช่นอดีต จึงคาดได้ว่า ต้นทุนการผลิตด้านนี้ย่อมลดลง

(2) โครงการเกี่ยวกับแหล่งน้ำ กลุ่มโครงการเกี่ยวกับน้ำกินน้ำใช้ ที่สำรวจพบ ได้แก่โครงการประปา การสร้างถังเก็บน้ำฝนหรือคุ่มน้ำบ่อน้ำตื้น และบ่อบาดาล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โครงการเหล่านี้เป็นทั้งโครงการในระบบ กชช. และ โครงการ กชช. ดังนั้นจึงไม่อาจแยกผลจากโครงการในกลุ่มนี้ได้ชัดเจน แต่จากผลการสำรวจ กล่าวได้ว่า โครงการระบบประปาหมู่บ้าน เป็นโครงการที่ส่งผลกระทบต่อการแก้ปัญหาหน้ากิน-น้ำใช้ของหมู่บ้านได้ชัดเจน สำหรับโครงการบ่อบาดาลนั้น พบว่ามีหลายหมู่บ้านที่ต่างระบุว่าน้ำจากบ่อบาดาลไม่อยู่ในสภาพที่เหมาะสมต่อการดื่ม คงนำไปใช้เพื่อการเกษตรและเพื่อการใช้

ในด้านกลุ่มโครงการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งอยู่ในรูปฝายน้ำล้น เขื่อนส่งน้ำ สระน้ำ หรืออ่างเก็บน้ำ นั้น ข้อมูลจากการสำรวจ ชี้ให้เห็นว่า โครงการในกลุ่มนี้มักลงไปในหมู่บ้านก้นน้ำมากกว่าหมู่บ้านลำหลัง ซึ่งมูลเหตุหลักอาจเนื่องมาจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านลำหลัง ไม่เอื้อให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับโครงการแหล่งน้ำ เพื่อการเกษตร ดังจะเห็นว่าในจำนวน 15 หมู่บ้านลำหลังนั้น มี 5 หมู่บ้าน ตั้งอยู่บนพื้นที่เป็นเนินชัน ๆ ลง ๆ อีก 2 หมู่บ้านเป็นหมู่บ้านประมง และสำหรับหมู่บ้านที่ทำนาเป็นหลัก ก็ไม่มีโครงการประเภทเก็บกักน้ำคงมีเพียงโครงการเขื่อนส่งน้ำ ซึ่งใช้ไม่ค่อยได้ผลในฤดูแล้ง ดังนั้น ผลของโครงการในกลุ่มนี้จึงเห็นชัดเจนเฉพาะในหมู่บ้านก้นน้ำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการมีกิจกรรมการเกษตรในฤดูแล้งกว้างขวางกว่า

(3) โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิต โครงการในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นโครงการในหมวดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นโครงการที่เกษตรกรตำบลเป็นผู้รับภาระนำไปดำเนินการเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากโครงการเดี่ยว ๆ ในกลุ่มโครงการประเภทนี้ไม่อาจยกมากล่าว

อ้างได้อย่างชัดเจนนัก ทั้งนี้เพราะลักษณะโครงการมักเป็นการดำเนินงานกับเกษตรกรเฉพาะกลุ่ม โดยที่ประโยชน์จะตกเฉพาะเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการนั้น ตัวอย่างเช่น การเข้าร่วมในการจัดทำแปลงทดลองพันธุ์พืชใหม่ ๆ เป็นต้น

(4) กลุ่มโครงการเพื่อเสริมสร้างองค์กรชุมชน โครงการในกลุ่มนี้มีการดำเนินงานในทุกกระทรวงหลัก และนับได้ว่า มีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรมที่ราษฎรสามารถสังเกตเห็นได้ อาทิเช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเยาวชน กองทุนยาและเวชภัณฑ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม พบว่ามีความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างหมู่บ้านก้าวหน้าและหมู่บ้านล้ำหลัง เมื่อพิจารณาโดยดูจากการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกองทุนยาและเวชภัณฑ์ ซึ่งมีการจัดตั้งในหมู่บ้านก้าวหน้าเป็นจำนวนมากกว่าที่พบในหมู่บ้านล้ำหลัง เฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่บ้านเขากลอย อำเภอหาดใหญ่ และบ้านหลังเขาขุนพนม อำเภอพรหมคีรี นับว่าประสบผลสำเร็จอย่างยิ่ง

(5) กลุ่มโครงการสาธารณสุข โดยรวมแล้วโครงการสาธารณสุขเป็นโครงการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตัวชี้วัดที่นิยมใช้เพื่อระดับการพัฒนาด้านการให้บริการสาธารณสุขแก่ประชาชนคือ อัตราตายของเด็กอายุต่ำกว่า 1 ขวบ จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม พบว่าร้อยละ 67 ของทั้งหมู่บ้านก้าวหน้า และหมู่บ้านล้ำหลัง ไม่มีรายงานการตายของเด็กอายุต่ำกว่า 1 ขวบระหว่างปี 2527 - 2529 ซึ่งสะท้อนถึงสถานะสุขภาพอนามัยของประชากรใน 2 กลุ่มบ้านนี้ว่ามีระดับใกล้เคียงกัน สำหรับหมู่บ้านที่มีรายงานการตายของเด็กทารกก็พบว่า มีจำนวนต่ำกว่า 10 รายในแต่ละหมู่บ้าน ผลกระทบด้านนี้อาจอธิบายได้ว่า น่าจะเนื่องมาจากความพอเพียงของสถานบริการสาธารณสุขในตำบล บริการป้องกันและควบคุมโรคโดยเฉพาะให้ภูมิคุ้มกันโรคในเด็กทารกค่อนข้างได้ผลดี

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อที่ควรพิจารณาในงานสาธารณสุขมูลฐานบางประการ กล่าวคือความรู้ในการใช้ยา และการจูงใจให้ราษฎรไปใช้บริการจาก อสม. ยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจนัก ทั้งนี้เพราะราษฎรยังนิยมซื้อยากินเอง และใช้ยาแก้ปวด ยาแก้ท้องเสียด้วยตนเอง โดยซื้อยาจากร้านชาในหมู่บ้าน หรือจากตลาดนอกหมู่บ้าน

(6) กลุ่มโครงการด้านความรู้ เนื่องจากตัวชี้วัดระดับการพัฒนาในด้านนี้ เป็นการวัดความพอเพียงของสถานที่ให้ความรู้ ระดับการศึกษา และจำนวนครั้งของการอบรมให้ความรู้จากรัฐ การดูผลกระทบจากโครงการจึงแยกกล่าวเป็น 2 ประเด็น คือ ผลจากระบบการศึกษาปกติ และโครงการเสริมความรู้หรือการป้องกันการลืมห้างสื่อ

ผลจากระบบการศึกษาปกติ โดยการวัดระดับการศึกษาของประชาชน พบว่าราษฎรในหมู่บ้านที่ศึกษาในวัยหนุ่มสาวต่างผ่านการศึกษากาลบังคับเป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนที่จบการศึกษาระดับสูง ได้แก่ระดับปริญญาตรี และระดับอาชีวศึกษา ดังนั้น ผลกระทบด้านนี้เห็นได้ชัดเจนทั้งในหมู่บ้านลำหลังและหมู่บ้านก้าวหน้า

ส่วนโครงการเสริมความรู้หรือการป้องกันการลืมห้างสื่อ นั้น พบว่าในกรณีการฝึกอบรมด้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการในหมู่บ้าน จากการสอบถามผู้ผ่านการอบรมจำนวน 55 ราย ที่ผ่านการอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ อาทิเช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การถนอมอาหาร การปลูกผัก การเลี้ยงปลา และการทำดอกไม้ประดิษฐ์ ต่างให้ความเห็นว่า ส่วนใหญ่ความรู้จากหลักสูตรต่าง ๆ เหล่านี้เป็นความรู้ใหม่สำหรับตนเอง แต่ทว่าโอกาสที่จะนำไปประกอบอาชีพมีอยู่ไม่สูง ทั้งนี้ปัญหาหลักคือปัญหาความพอเพียงของวัตถุดิบ ทั้งที่จัดหาได้ในหมู่บ้าน และที่นำมาจากภายนอก และประการที่สอง คือปัญหาการตลาดที่ไม่มั่นใจว่าเมื่อผลิตแล้วจะจัดหาตลาดจำหน่ายได้ที่ใด

5.2.2 ปัจจัยโดยอ้อมด้านอื่น

ดังได้กล่าวไว้ในที่ 4 ว่ามีปัจจัยโดยอ้อมหลายประการที่กระทบต่อการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน เฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงด้านผลผลิตและรายได้ ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปอีกครั้งหนึ่งต่อไปนี้

(1) ปัจจัยด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และคุณภาพของดิน ซึ่งกระทบต่อการผลิตในหมู่บ้านทานอย่างชัดเจน ทั้งนี้เพราะหมู่บ้านเหล่านี้ต่างมีผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่ อยู่ในระดับต่ำ คุณภาพของดินส่วนมากไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก

(2) ปัจจัยด้านระดับราคา ส่งผลกระทบต่อการผลิตยางพารา การประมง และกาแพ ทั้งนี้เพราะในช่วง 4 ปีที่ผ่านมา ระดับราคายางแผ่นรมควัน และราคากาแพมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น สำหรับราคาสัตว์น้ำพบว่าราคากุ้ง ปลาหมึก และปลาเบ็ด ต่างเพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน

(3) ปัจจัยด้านผู้นำท้องถิ่น ผลการศึกษาจากหลาย ๆ แหล่ง เป็นจำนวนไม่น้อย ต่างชี้ปัจจัยด้านผู้นำท้องถิ่นว่ามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระดับการพัฒนาของหมู่บ้านร่วมกับปัจจัยด้านอื่น ดังนั้นในการสำรวจภาคสนาม ทีมวิจัยจึงสร้างแบบสอบถาม กชช. มอ.3 เพื่อให้ผู้นำหมู่บ้าน และผู้รู้ของหมู่บ้านตอบ (รายละเอียดโปรดดูภาคผนวก) ในที่นี้จะเสนอข้อสรุปเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำท้องถิ่นในหมู่บ้านก้าวหน้าและหมู่บ้านล้าหลัง เพื่อชี้ว่าปัจจัยด้านผู้นำก็มีอิทธิพลก่อให้เกิดความแตกต่างในสภาพการพัฒนาระหว่าง 2 กลุ่มหมู่บ้านนี้

ข้อมูลได้จากคำตอบที่ผู้นำตอบในแบบ กชช. มอ.3 รวม 128 คน โดยแยกเป็นก้าวหน้า 65 คน และจากหมู่บ้านล้าหลัง 63 คน สรุปข้อค้นพบจากการตอบแบบสอบถามได้ดังนี้

หมู่บ้านก้าวหน้า

(1) ความคิดเห็นต่อแนวทางพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อให้พิจารณาว่าในบรรดา 5 กลุ่มปัญหานั้น หมู่บ้านของผู้หน้าแต่ละคนสมควรมีการพัฒนาด้านใดบ้าง โดยให้ระบุหมายเลขเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลังกับกลุ่มปัญหานั้น ๆ ผลของการให้ความคิดเห็นได้ผลสรุปดังนี้ ผู้ที่ให้ลำดับความสำคัญ 3 กลุ่มปัญหาที่มีผู้ให้ความเห็นมาก เรียงตามลำดับดังนี้

การพัฒนาด้านความรู้ 35 ราย

การพัฒนาด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตร 30 ราย

การพัฒนาด้านสิ่งสาธารณประโยชน์ถนนและสะพาน 25 ราย

ดังนั้นจะเห็นว่า ผู้หน้าในหมู่บ้านก้าวหน้าส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้กับลูกบ้านเป็นอันดับสูงสุด ซึ่งสะท้อนว่าโครงการที่จำเป็นต่อการผลิต เช่น ถนน โครงการแหล่งน้ำ ไม่เป็นปัญหาหลักของหมู่บ้านอีกต่อไป

(2) ความคิดเห็นต่อผลสำเร็จของโครงการพัฒนาของรัฐที่ดำเนินการให้หมู่บ้าน

เมื่อให้ผู้หน้าระบุ ระหว่างปี 2527 - 2530 มีโครงการพัฒนาของรัฐ โครงการใดบ้างที่ดำเนินการในหมู่บ้านแล้วประสบความสำเร็จสูงสุด ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม กชช. มอ. 3 ชี้ว่าโครงการน้ำกินน้ำใช้ โครงการถนน โครงการสร้างสะพาน และโครงการสร้าง/ปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรจะถูกระบุบ่อยที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากโครงการเหล่านี้จะสนับสนุนให้โครงการเกี่ยวกับความรู้ที่ดำเนินการไปประสบผล และอำนวยความสะดวกในการนำผลผลิตออกสู่ตลาด และการขนส่งปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน

หมู่บ้านลำหลัง

(1) ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน
 ชื้อสรุพบความคิดเห็นสำหรับประเด็นนี้ พบว่าจำนวนผู้หน้าที่ให้ความสำคัญ 3 อันดับแรกในแต่ละกลุ่มปัญหา สำหรับ 3 กลุ่ม ปัญหาที่มีผู้ตอบสูงสุด เรียงลำดับ
 การพัฒนาค่าน้ำดื่ม น้ำใช้และน้ำเพื่อการเกษตร 44 ราย
 การพัฒนาด้านสิ่งสาธารณประโยชน์ ถนนและสะพาน 34 ราย
 การพัฒนาด้านความรู้ 32 ราย

จะเห็นได้ว่า ความคิดเห็นของผู้หน้าที่ท้องถิ่นในหมู่บ้านลำ
 หลังจะแตกต่างกับหมู่บ้านกวางหน้าอย่างชัดเจน

โดยสรุปจึงกล่าวได้ว่า ทิศนะของผู้หน้าที่มองว่าอะไร
 เป็นปัญหาของหมู่บ้าน ที่ต้องแก้ไขก่อนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจขอ
 ความช่วยเหลือจากรัฐ และโดยทางอ้อม ย่อมมีผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลง
 ระดับการผลิตและรายได้ของหมู่บ้านนั้น

5.3 การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านยากจนหนาแน่น

เนื่องจากการสำรวจหมู่บ้านเพื่อศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ จำนวน 30 หมู่
 บ้าน มีหมู่บ้านยากจนหนาแน่นที่กำหนดไว้ในทำเนียบหมู่บ้านเป้าหมายอยู่ 8
 หมู่บ้าน หรือร้อยละ 27 โดยที่ทั้งภาคใต้มีหมู่บ้านเป้าหมายอยู่ 1,329 หมู่บ้าน
 หรือร้อยละ 19 ของหมู่บ้านทั้งหมด ดังนั้นจึงควรสรุปผลการเปลี่ยนแปลงในหมู่
 บ้านเหล่านี้ไว้ด้วย โดยรายละเอียดบางอย่างจะเสนอไว้ในภาคผนวก

5.3.1 การเปลี่ยนแปลงระดับการพัฒนา

จากข้อมูล กชช.2 ค. ปี พ.ศ. 2529 ได้ชี้ว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านยากจนหนาแน่น มีคะแนนความดัชนีชี้วัดที่สะท้อนว่าเป็นหมู่บ้านก้าวหน้า ได้แก่ บ้านหลังเขาขุนพนม บ้านทุ่งสาโรง บ้านโคกคอกแห้ง และบ้านป่ากะท้อ

5.3.2 โครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคมใน 4 หมู่บ้านก้าวหน้ามีความสะดวกกว่า อีก 4 หมู่บ้านล้าหลัง ยกเว้นบ้านตลาดเก่าที่การคมนาคมสะดวกสมบูรณ์ได้ตลอดปี

ในแง่สิทธิ์ในที่ดิน พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาด้านนี้ ยกเว้นบ้านปากช่องที่บางส่วนของหมู่บ้านอยู่ในป่าสงวน และบ้านโคกคอกแห้ง ที่มีครวเรือนประมาณร้อยละ 30 ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง แต่อย่างไรก็ตามในกรณีหลังนี้ ได้มีโครงการปฏิรูปที่ดินเข้าไปดำเนินการแก้ไขปัญหาลงแล้ว

5.3.3 แหล่งน้ำ

ด้านน้ำกินน้ำใช้นั้น มีเพียง 3 หมู่บ้านที่ระบุว่าไม่มีปัญหาน้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง คือ บ้านโคกคอกแห้ง บ้านบางโหนด และบ้านคลองเป็ด แต่ทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ต่างมีโครงการน้ำสะอาด เช่น ระบบประปา ถังเก็บน้ำฝน คุ่มน้ำ ลงไปดำเนินการ

ในแง่น้ำเพื่อการเกษตรนั้น ยกเว้นบ้านหลังเขาขุนพนม และบ้านตลาดเก่า ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ทำสวนผลไม้และปลูกยางแล้วหมู่บ้านที่เหลือต่างมีปัญหาด้านแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ในระดับความรุนแรงแตกต่างกันไป โครงการที่ดำเนินการไปแล้วที่ระบุมาเป็นประเภทเหมืองส่งน้ำ และบ่อบาดาล

5.3.4 ผลผลิต

การผลิตของหมู่บ้านทั้งแปด มีความแตกต่างกันมากกล่าวคือ มี 2 หมู่บ้านที่ทาสวนผลไม้ และยางพารา เป็นหลัก อีก 4 หมู่บ้านทำนาเป็นหลัก อีก 2 หมู่บ้านที่เหลือนั้น บ้านโคกคองแห้งจะทาสวนยางเป็นหลัก และบ้านป่ากะหือจะทำน้ำตาลควบคู่ร่วมกับการทำนา

เมื่อพิจารณาในแง่ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ ผลการสำรวจได้ชี้ให้เห็นแนวโน้มของการผลิตพืชบางอย่างดังนี้

- (1) การผลิตข้าว มีแนวโน้มสูงขึ้น 1 หมู่บ้าน มีแนวโน้มเท่าเดิมหรือไม่แน่นอน 5 หมู่บ้าน และบ้านโคกคองแห้งระบุว่าผลผลิตลดลง
- (2) การผลิตยาง พบว่า มี 2 หมู่บ้านที่แนวโน้มเพิ่มขึ้น และมีบ้านตลาดเก่าที่ระบุว่าผลผลิตจากยางลดลง เพราะมีการเปลี่ยนสวนยางไปทาสวนผลไม้แทน

ต่อกรณีการใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริม พบว่า มี 4 หมู่บ้านระบุว่า มีแนวโน้มใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมมากขึ้น อย่างไรก็ตามมีเพียง 2 หมู่บ้านที่ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่เพิ่มสูงขึ้นจาก พ.ศ. 2527 ถึง พ.ศ. 2529

5.3.5 สาธารณสุข

ตัวชี้วัดด้านการตายของเด็กอายุต่ำกว่า 1 ขวบ พบว่ามี 4 หมู่บ้านที่มีรายงานเด็กทารกตายในรอบ 4 ปี ที่ผ่านมา โดยมีจำนวนสูงสุดคือ 3 คน

สำหรับการฉีดวัคซีนในเด็กพบว่ามี 6 หมู่บ้านที่เด็กทารกได้รับการฉีดวัคซีนครบ

มี 5 หมู่บ้านที่ระบุว่า เมื่อราษฎรเจ็บป่วยด้วยโรคทั่ว ๆ ไปแล้วจะไปรับการรักษาสถานีอนามัย หรือรับบริการจาก อสม. เป็นอันดับหนึ่งหรืออันดับสอง อีก 3 หมู่บ้านต่างกล่าวว่าส่วนใหญ่จะรักษากันเอง

5.3.6 ความรู้

ในด้านการแก้ปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชนด้วยโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือนั้น พบว่ามีเพียง 3 หมู่บ้านที่ปลอดผู้ไม่รู้หนังสืออยู่แล้ว อีก 5 หมู่บ้านต่างมีโครงการทั้งสิ้น

สำหรับการป้องกันการลืมหนังสือนั้น พบว่าเกือบทั้งหมดมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ยกเว้นบ้านบางโหนดที่ริเริ่มสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ แต่ภายหลังชงักไป

5.4 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิเคราะห์ที่เสนอในบทค้น ๆ มีข้อสรุปที่เป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย 2 ประการ คือ หนึ่ง การปรับปรุงดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนา และสอง การเปลี่ยนแปลงจุดเน้นของการพัฒนาชนบท โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.4.1 การปรับปรุงดัชนีชี้วัดระดับการพัฒนา

เนื่องจากตัวชี้วัดระดับการพัฒนาในจำนวน 34 ตัวชี้วัด นั้น นำมาศึกษาในโครงการนี้เพียง 19 ตัวชี้วัดเท่านั้น ทั้งนี้เพราะตัวชี้วัด 15 ตัวนั้น ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจด้วยแบบสอบถาม กชช.2 ค. ในปี 2527 และ ปี 2529 ได้ชี้ว่าตัวชี้วัด 19 ตัว ของภาคใต้ที่ควรนำมาศึกษาในรายละเอียดและผลจากการวิเคราะห์ในบทที่ 4 ได้ข้อสรุปที่ควรนำไปประกอบการปรับปรุงดังนี้

(1) ตัวชี้วัดระดับการพัฒนา ของกลุ่มปัญหาผลผลิตของภาค
ได้ควรแยกออกต่างหาก โดยกำหนดเขตพื้นที่ตามลักษณะภูมิศาสตร์เป็นเขต ๆ
ไป และจัดกลุ่มตัวชี้วัดนี้ให้สอดคล้องกับสภาพการผลผลิตของภาคได้ กล่าวคือควร
มีตัวชี้วัดด้านการทาสวนยาง ปาล์ม น้ำมัน การประมง การปลูกไม้ยืนต้น และ
ทาสวนผลไม้ แยกเป็นตัวชี้ต่างหาก รวมทั้งการทอผ้า การทำกระดาษใน
ฤดูแล้ง โดยนำเอาตัวชี้วัดด้านการปลูกพืชไร่รวมไว้กับตัวชี้วัดการประกอบอาชีพ
อื่น ๆ

(2) ตัวชี้วัดที่สมควรปรับปรุงเกณฑ์การชี้วัดใหม่ ตัวชี้วัด
เหล่านี้คือ สินเชื่อเพื่อการเกษตร การใช้สินเชื่อในระบบจะสัมพันธ์กับการมี
กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ควรพิจารณาตัวชี้วัดด้านบริการสา-
ธารณสุขในหมู่บ้าน การรักษาพยาบาล และความรู้ในการใช้ยา ซึ่งใช้นิยาม
ใกล้เคียงกันมาก จนน่าจะมองว่าเป็นตัวชี้วัดตัวเดียวกัน

5.4.2 การเปลี่ยนแปลงจุดเน้นของการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบท ในระยะต่อไปสมควรปรับปรุงแนวนโยบาย
ใหม่ โดยเป็นการสมควรที่จะต้องกำหนดจุดเน้นการพัฒนา โดยการแยกหมู่บ้าน
โดยเฉพาะกลุ่มหมู่บ้านล้าหลัง ออกเป็นพื้นที่การพัฒนาพิเศษ แยกต่างหากจาก
หมู่บ้านก้าวหน้าอื่น ๆ ดังนั้น แนวทางการปรับปรุงนโยบาย ในแต่ละกลุ่มปัญหา
สมควรพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

(1) ปัญหาการคมนาคมในหมู่บ้านภาคใต้ส่วนใหญ่อยู่ในระดับ
ที่ไม่เป็นปัญหาร้ายแรง คงมีเพียงหมู่บ้านล้าหลังบางส่วนที่ควรเน้นหนักด้านการ
ปรับปรุงการคมนาคมต่อไป

แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลูกรัง
หรือถนนดิน จึงควรเน้นด้านการบำรุงรักษา เพราะข้อเท็จจริงที่คณะผู้สำรวจ
พบในการออกสำรวจภาคสนามคือ มีถนนบางสายซึ่งเพิ่งสร้างเสร็จได้ประมาณ
2 ปี แต่เริ่มเสื่อมโทรม ถ้าสิ่งก่อสร้างเหล่านี้ไม่มีการบำรุงรักษาอย่างสม่ำเสมอ
ในอนาคต ปัญหาการคมนาคมในหมู่บ้านชนบทย่อมกลับมาเป็นปัญหาสำคัญ
อีก

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาวิธีการหาวิธีการกระตุ้นให้ราษฎรมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาดถนน ที่ผ่านหมู่บ้านของตนเอง โดยการจัดสรรงบประมาณอุดหนุน ให้เน้นการบำรุง รักษาที่ใช้แรงคนเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะว่า การซ่อมผิวถนนที่ปูด้วยดินลูกรัง ควรจะกระทำทันทีเมื่อมีอาการชำรุดในเบื้องต้น เช่น มีหลุมเล็ก ๆ การดำเนินงานโดยราษฎรภายในหมู่บ้านจะทำได้ทันทั่วทั้งว่าการซ่อมบำรุงโดยหน่วยงานของรัฐที่มีกล่าช้า

(2) ปัญหาด้านสิทธิ์ในที่ดิน ภาคใต้เมื่อเปรียบเทียบกับภาค อื่นแล้ว ปัญหาคร่าวเรือนที่ไร่ที่ทำกินไม่อยู่ในระดับรุนแรงเท่าใดนัก ปัญหาที่ควร ให้ความสนใจเป็นพิเศษคือ การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เพราะยังมีหลายหมู่บ้านที่ ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน หมู่บ้านที่คร่าวเรือนไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินย่อมไม่อาจไปใช้ แหล่งสินเชื่อในระบบ เช่น ธกส. ธนาคารพาณิชย์ หรือสหกรณ์ออมทรัพย์ได้ จึงควรมีมาตรการแก้ไขปัญหาคร่าวเรือนตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนเสียใหม่

(3) ปัญหาผลผลิต เนื่องจากภาคใต้มีลักษณะ เฉพาะของ ภาคที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ซึ่งถูกกำหนดโดยลักษณะภูมิศาสตร์ จุดเน้นการพัฒ นาเพื่อการแก้ปัญหาด้านการผลิต การนำเอาปัจจัยทางสภาพภูมิศาสตร์ คุณภาพ ของดิน มาประกอบแยกประเภทพื้นที่ทำการผลิตเพื่อใช้กำหนดนโยบายปรับปรุง การผลิตเฉพาะพื้นที่ เฉพาะอย่างยิ่ง หมู่บ้านที่มีการทำนาเป็นหลักทางฝั่งตะวันออกของภาคใต้ ส่วนใหญ่เป็นหมู่บ้านที่ผลผลิตจากการทำนาอยู่ในระดับต่ำ และมีทางเลือกน้อยในการผลิตพืชผลอย่างอื่น

อีกประการหนึ่ง การผลิตอย่างอื่นที่เป็นที่นิยมในภาค อื่น ๆ ของประเทศ เช่น การผลิตพืชไร่อายุสั้น ภาคใต้มีการปลูกน้อย ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศและพืชเศรษฐกิจหลักที่เป็นรายได้เป็นตัว กำหนดการผลิตชนิดนี้แทน

(4) ปัญหาแหล่งน้ำ

น้ำกิน-น้ำใช้โดยภาพรวมแล้ว หมู่บ้านลำหลังบางส่วนยังประสบกับปัญหานี้บ้าง ทั้งนี้เพราะส่วนมากยังพึ่งแหล่งน้ำผิวดินเป็นหลัก แต่สำหรับน้ำเพื่อการเกษตรแล้ว สภาพปัญหาน้ำยังรุนแรงในกลุ่มหมู่บ้านลำหลัง เฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านที่มีการทำนาเป็นหลัก

ดังนั้นจึงควรมีนโยบาย เน้นหนักแก้ไขปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรในหมู่บ้านทำนาเป็นการเฉพาะ สำหรับน้ำกิน-น้ำใช้ควรดำเนินการโครงการน้ำสะอาดอย่างต่อเนื่อง โดยสอดคล้องมาตรฐานการด้านความรู้ เพื่อให้เปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ น้ำกิน-น้ำใช้ มาเป็นการใช้น้ำผืนแทน

(5) ปัญหาสาธารณสุข

ปัญหาด้านนี้อาจกล่าวได้ว่า ในแง่โครงสร้างพื้นฐานทางการสาธารณสุข เช่น การจัดสร้างสถานบริการสาธารณสุขระดับต่าง ๆ และการครอบคลุมบริการสาธารณสุขนั้น ไม่เป็นปัญหาเร่งด่วนอีกต่อไป แม้ว่า จะยังคงมีความแตกต่างระหว่างหมู่บ้านก้าวหน้ากับหมู่บ้านลำหลังอยู่บ้างก็ตาม

นโยบายเน้นหนักของการสาธารณสุข จึงควรอยู่ที่การแก้ปัญหาด้านความรู้ในการใช้ยาของประชาชนและการทบทวนการใช้วัชกรรมทางสาธารณสุขมูลฐานต่าง ๆ ซึ่งผลการสำรวจภาคสนามชี้ว่า ผลการดำเนินงานด้านนี้ยังไม่อยู่ในระดับที่น่าพอใจ

(6) ปัญหาด้านความรู้ ในกลุ่มปัญหาทั้ง 5 กลุ่มปัญหา ปัญหาด้านความรู้นี้เป็นปัญหาที่มีขนาดความรุนแรงเบาบางที่สุด เฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อวัดโดยระดับการศึกษาของประชาชน การให้ความรู้ของรัฐและสถานที่ให้ความรู้ในหมู่บ้าน

ดังนั้น นโยบายด้านนี้จึงควรเน้นการเสริมมาตรการการป้องกันการล้มหนังสือของประชาชนนอกวัยเรียนอย่างต่อเนื่อง